

*О.М. Сарнавський,
ад'юнкт
(Військовий інститут Київського національного
університету імені Тараса Шевченка)
(Науковий керівник професор П.П. Андрушко)*

Вогнепальна зброя як предмет злочину, передбаченого ст. 262 КК України

Ключові слова: *підвищена небезпечність, ураження цілі, вогнепальна зброя, предмет злочину.*

Питання про поняття предмета злочину, його місце в системі ознак складу злочину та значення є дискусійним у теорії кримінального права. Значна частина вчених все ще традиційно вважає, що предметом злочину є лише речі матеріального світу, з певними властивостями яких закон про кримінальну відповідальність пов'язує наявність у діянні особи ознак конкретного злочину.

У кримінальному законодавстві є складі злочинів, які передбачають можливість заподіяння шкоди об'єкту посягання шляхом впливу на різні предмети матеріального світу. Своєрідність механізму заподіяння цієї шкоди полягає у таких випадках у тому, що злочинний вплив на певні предмети матеріального світу призводить до розриву впорядкованих і врегульованих правом зв'язків між людьми з приводу цих предметів [3, 131].

Ці предмети (їх ознаки) законодавець зазначає в диспозиції статті. У такому разі предмет злочину стає обов'язковою ознакою складу злочину, яка при вирішенні питання про притягнення особи до кримінальної відповідальності підлягає встановленню поряд з іншими ознаками складу злочину.

У диспозиціях кримінально-правових норм предмет злочину зазначається різними

способами. Вибір того чи іншого способу при законодавчому визначенні предмета злочину залежить від характеру злочину та індивідуальних властивостей його предмета [4, 94].

Предмет злочину як ознака складу злочину має суттєве значення для встановлення інших ознак складу злочину, зокрема об'єкта злочину, адже він перебуває в органічному зв'язку з останнім. Ізольоване дослідження предмета від об'єкта, і навпаки, позбавляє можливості розкрити дійсну сутність як предмета і об'єкта злочину, так і взагалі злочину в цілому.

До переліку статей КК, у яких законодавець зазначив предмет злочину як обов'язкову ознаку передбачених ними складів злочинів, відноситься і ст. 262 КК. Предметом злочину, передбаченого цією статтею, є вогнепальна зброя (крім гладкоствольної мисливської), бойові припаси, вибухові речовини, вибухові пристрої та радіоактивні матеріали.

Вогнепальна зброя, як і будь-які інші предмети об'єктивної дійсності, має різні властивості (ознаки), що характеризують ті чи інші її сторони, і які проявляються у взаємовідносинах з іншими предметами та явищами.

Однак законодавець відніс вогнепальну зброю (крім гладкоствольної мис-

ливської), до переліку предметів злочину, передбаченого ст. 262 КК, не завдяки всій різноманітності властивих їй ознак, а лише завдяки якимось окремим значимих. Що ж це за ознаки?

Перш за все, до таких ознак вогнепальної зброї слід віднести її **підвищену небезпечність для оточення**. Вогнепальна зброя у силу своїх конструктивних особливостей володіє уражаючим ефектом. Ця властивість обумовлена її внутрішньою природою, вона закладена конструктивно при її виготовленні, у зв'язку з чим перебування її у тих чи інших умовах простору і часу пов'язане з підвищеною потенційною небезпечністю для оточення.

Ця підвищена потенційна небезпечність обумовлена двома обставинами: значним ступенем ймовірності (можливості) заподіяння шкоди та тяжкістю такої шкоди. Крім того, підвищена потенційна небезпечність поводження із вогнепальною зброєю має загальний характер, бо шкода може заподіюватися не одній особі, а невизначеній кількості осіб.

Порушення встановленого порядку обігу вогнепальної зброї, зокрема її викрадення, привласнення, вимагання або заволодіння нею шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем, створює загрозу громадській безпеці як об'єкту кримінально-правової охорони.

Підвищена небезпечність для оточення, як ознака, може бути властива лише придатній для використання за цільовим призначенням вогнепальній зброї. Її відсутність виключає відповідальність за ст. 262 КК.

Другою загальною ознакою цих предметів є їх **спеціальне призначення**. Ця ознака впливає із їх природної ознаки. Спеціальне призначення пов'язане з їх фактичними і можливими функціями, цільовим призначенням, значимістю для задоволення визначених потреб. Ці предмети виконують (або спроможні виконати) одну і ту ж функцію, і тим самим задовольняють одну і ту ж потребу. Вони призначені (або можуть бути призначені) для використання як засобів ураження живої цілі або пошкодження, знищення об'єктів навколишнього середовища.

Родова соціальна сутність вогнепальної зброї полягає саме у виконанні цієї загальної функції, а видова — у специфіці способів виконання цієї функції. Саме завдяки цьому вона тісно пов'язана із вчиненням злочинів. Вона може бути використана як засіб вчинення злочинів — засіб безпосереднього спричинення шкоди.

Крім вказаних ознак, вогнепальна зброя має ще одну значиму ознаку — **особливий правовий режим**. Для запобігання вчиненню злочинів з її використанням, унеможливлення настання нещасних випадків, а також для використання її для суспільно корисних цілей, держава встановила цілу систему правових норм — правил громадської безпеки, якими визначається порядок поводження з нею, порядок її використання, придбання, здійснення ремонту, зберігання, носіння, користування, обліку, перевезення, пересилання тощо. Ці норми відносяться до різних галузей права: цивільного, адміністративного, кримінального.

Таким чином, ознаками вогнепальної зброї, завдяки яким остання віднесена до предметів злочину, передбаченого ст. 262 КК, є підвищена небезпечність для оточення, спеціальне призначення та особливий правовий режим.

В інших суспільних відносинах, у взаємозв'язку з іншими явищами, при вчиненні інших злочинів, знаряддям вчинення чи предметом яких може бути вогнепальна зброя, значимими властивостями будуть інші її властивості. Так, наприклад, зброя (у тому числі і вогнепальна) при шпигунстві (ст. 114 КК) характеризується тим, що вона є носієм відомостей, які становлять державну таємницю і які передаються або збираються з метою передачі іноземній державі, іноземній організації або їх представникам. У цьому випадку її придатність для використання за призначенням (використання вражаючої властивості) значення не має.

На сьогоднішній день питання визначення порядку обігу зброї та інших предметів, що становлять небезпеку для оточення, потребує прийняття системного нормативно-правового акта на законодавчому рівні.

У назві ст. 262 КК предметом злочину називається вогнепальна зброя взагалі. У тексті ж диспозиції ч. 1 статті законодавець уточнив свою позицію щодо предмета цього злочину, обумовивши, що ним є вогнепальна зброя, але за винятком гладкоствольної мисливської.

Мисливська вогнепальна зброя є самостійним видом вогнепальної зброї. Вона призначена для любительського та промислового полювання. Це різні типи рушниць, більшість із яких призначені для стрільби шротом, і лише деякі — кулями. За характером стволів ці рушници поділяються на нарізні, гладкоствольні та комбіновані [2, 7].

Серед перерахованих саме гладкоствольні мисливські рушници (і лише їх) законодавець виключив із переліку предметів злочину, передбаченого ст. 262 КК. Таке виключення не є виправданим. Гладкоствольна мисливська зброя, як і інші види вогнепальної зброї, може бути застосована та застосовується фактично (досить часто) для ураження живої цілі, що, безумовно, свідчить про її суспільну небезпечність. Зокрема, різниця між нарізною мисливською зброєю та гладкоствольною з точки зору технічних характеристик полягає лише в тому, що нарізній властива більша дальність польоту кулі. У кримінально-правовому значенні між гладкоствольною мисливською зброєю та нарізною різниця немає. Завдяки наявним вражаючим властивостям гладкоствольна мисливська зброя нерідко стає засобом вирішення конфліктів у повсякденному житті, засобом реалізації злочинних намірів широкого спектру. Ціною такої реалізації здебільшого є життя та здоров'я людини [9, 97-102].

При конструюванні ст. 262 КК законодавець до переліку предметів злочину відніс лише окремий вид зброї — вогнепальну.

Вогнепальна зброя як різновид зброї має загальні ознаки зброї та відповідно специфічні ознаки, які дають можливість виокремити її як вид.

Появу вогнепальної зброї у Європі відносять до XIV століття. З моменту ви-

никнення і до теперішнього часу вона постійно вдосконалюється [13, 560].

Визначення поняття вогнепальної зброї, як і зброї взагалі, на законодавчому рівні відсутнє. Україна є однією із небагатьох держав пострадянського простору, яка до теперішнього часу не має власного закону про зброю.

У довідкових виданнях вогнепальна зброя розглядається як один із видів зброї за ознакою способу доставки до цілі засобів безпосереднього ураження (куля, снаряд і т. ін.) [10, 126].

Ця ознака вогнепальної зброї, що виділяє її серед різноманіття інших видів зброї, звичайно, не є єдиною. В основу класифікації зброї для виокремлення вогнепальної зброї, як виду зброї, можуть бути покладені і конструктивні особливості, і фізичні процеси, на яких ґрунтується її дія, і її призначення, і т. ін.

Зокрема, В.О. Навроцький зазначає, що “вогнестрільна зброя характеризується як загальними для всіх видів зброї рисами (спеціальне призначення, особливий правовий режим), так і специфічною ознакою — засобом враження цілі. Для цього використовується заряд (куля, шріт), убійну, вражаючу силу якому надає енергія порохових газів (очевидно, й інших горючих речовин)” [5, 39].

Саме про цю специфічну ознаку, зазначену В.О. Навроцьким, йдеться й при визначенні поняття вогнепальної зброї в Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної і холодної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та зазначених патронів, а також боєприпасів до зброї та вибухових матеріалів, затвердженої наказом Міністерства внутрішніх справ України від 21 серпня 1998 р. № 622.

Згідно п. 8.2 цієї Інструкції під вогнепальною зброєю слід розуміти зброю, в якій снаряд (куля, шрот тощо) приводиться в рух миттєвим звільненням хімічної

енергії заряду (пороху або іншої пальної суміші).

Ця Інструкція є єдиним нормативно-правовим актом, прийнятим за роки незалежності України, у якому дається визначення поняття вогнепальної зброї.

Дещо розширене поняття вогнепальної зброї у порівнянні з цією Інструкцією дається Пленумом Верховного Суду України у постанові від 22 грудня 2006 р. № 10 “Про судову практику у справах про хуліганство”. Згідно з п. 10 цієї постанови вогнепальною зброєю вважаються пристрої заводського чи кустарного виробництва, призначені для ураження живої цілі за допомогою снаряда (кулі, дроби тощо), що приводиться в рух за рахунок енергії порохових газів чи інших спеціальних горючих сумішей.

Слід також зауважити, що на відміну від цієї постанови у постанові Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 3 “Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами” визначення поняття вогнепальної зброї відсутнє.

Деякі автори при визначенні поняття вогнепальної зброї конкретизують вид ураження живої цілі цією зброєю та вказують на таку її ознаку як дистанційність ураження. Так, А.В. Кофанов вогнепальну зброю розглядає як “зброю, призначену для механічного ураження цілі на відстані снарядом, що набуває спрямованого руху завдяки енергії згоряння порохового або іншого металюного заряду. При цьому під ураженням живої цілі у більшості випадків розуміється спричинення тяжких (небезпечних для життя у момент спричинення) та смертельних тілесних ушкоджень” [2, 8-9].

Комплекс ознак і характеристик, зазначених у визначенні поняття вогнепальної зброї, пояснюється А.В. Кофановим наступним чином:

а) ураження цілі названо механічним, тому що снаряд завдає механічних уражень живій цілі — розриває, перфорує м’які тканини, проломлює, розколює кістки;

б) дистанційність дії, що визначається можливістю уразити ціль на значній відстані;

в) уражаючим елементом є снаряд (куля, шрот або картеч);

г) енергія, яка дозволяє, не тільки кинути снаряд на певну відстань, а й уразити ціль на значній відстані від того, хто стріляє, і яка утворюється під час термічного розкладу спеціального заряду без доступу повітря з виділенням значної кількості газів;

г) істотне значення має те, що снаряд набуває спрямованого руху.

Крім того, А.В. Кофанов зазначає що віднесення предмета (пристрою) до вогнепальної зброї повинно здійснюватись не лише за тактико-технічними ознаками, а й за цільовим призначенням, тобто вогнепальна зброя повинна відповідати загальному та спеціальному критеріям.

Загальний критерій визначає цільове призначення зброї — знищувати живу силу, об’єкти навколишнього середовища. Відповідно до цього зброєю за конструкцією може бути будь-який предмет, аби він був призначений для ураження цілі.

Щоб бути вогнепальною зброєю, предмет повинен відповідати спеціальному критерію, а саме: 1) для метання снаряда повинна бути використана енергія, яка утворюється при згорянні металюного заряду (пороху та ін.); 2) предмет повинен мати ствол — пустотілу трубу для спрямування польоту снаряда та згоряння вибухової речовини. Один кінець ствола повинен щільно закриватись при пострілі; 3) наявність у предмета пристрою для ініціювання заряду — вибухової речовини; 4) достатня уражаюча дія снаряда; 5) достатня міцність конструкції предмета — зброї.

Для визнання предмета вогнепальною зброєю він повинен відповідати всім критеріям одночасно.

Як зазначає В.Ю. Шепітько, найбільш розповсюдженим видом вогнепальної зброї, що є предметом злочину, передбаченого ст. 262 КК, та об’єктом судово-балістичних досліджень, є ручна вогнепальна зброя.

За ознакою призначення, тобто в залежності від тієї цілі, яка вражатиметься,

він класифікує ручну вогнепальну зброю на бойову, мисливську та спортивну.

Бойова зброя призначена для вирішення бойових задач. Бойова вогнепальна зброя буває короткоствольною — довжина ствола 50-200 мм (пістолети, револьвери), середньоствольною — довжина ствола 200-300 мм (пістолети-кулемети, автомати, карабіни) та довгоствольною — довжина ствола 450-850 мм (гвинтівки, ручні кулемети).

Мисливська зброя призначена для мисливських цілей (рушниці різних систем, мисливські карабіни і т. ін.).

Спортивна зброя призначена для заняття спортом (спортивні пістолети, малокаліберні гвинтівки і т. ін.) [11, 80].

Класифікують ручну вогнепальну зброю і за способом виготовлення. На думку М.В. Салтєвського, вогнепальна зброя, яка застосовується злочинцями, за способом виготовлення поділяється на стандартну, нестандартну і атипову (перероблену). До стандартної вогнепальної зброї, яка найчастіше зустрічається у слідчій практиці, відносять автомати, пістолети, пістолети-кулемети, рушниці, револьвери, штуцери. Нестандартна зброя — це обрізи гвинтівок, мисливських рушниць, багатоствольні пістолети, револьвери. До атипової зброї відносять усі стріляючі предмети та пристрої нетипових конструкцій [8, 348-349].

Пленум Верховного Суду України у п.4 постанови від 26 квітня 2002 р. № 3 “Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами” пропонує усі види бойової, спортивної та нарізної мисливської зброї як серійно виготовленої, так і саморобної чи переробленої, для пострілу з якої використовується сила тиску газів, що утворюється при згоранні вибухової речовини, відносити до предмету злочину, передбаченого ст. 262 КК.

Вогнепальна зброя є найпоширенішою у суспільстві у порівнянні з іншими видами зброї. Але серед існуючих джерел підвищеної небезпеки, призначених для ураження

людини, вогнепальна зброя у сучасному світі займає лише незначну частину від всієї кількості (різноманіття) цих джерел.

Як зазначає Т.В. Орлова, ХХ століття (а також і початок ХХІ століття, на думку автора статті) увійшло в історію людства як період якісного стрибка у вдосконаленні знарядь людиновбивства — від примітивних знарядь “ручної праці” (таких, як шабля, багнет), які ще достатньо широко використовувались, навіть, і під час Першої світової війни, до ракетно-ядерної зброї, за допомогою якої людство вперше набуло здатності знищити усе живе на Землі.

Аналізуючи темпи змін матеріально-технічної сторони війн, Т.В. Орлова зазначає: “У війнах 1950-1953 рр. у Кореї було застосовано 9 раніше невідомих видів бойової техніки, у В’єтнамі (1964-1975 рр.) — 25, а у збройних конфліктах на Близькому Сході — 30, під час війни у Перській затоці у 1991 р. — понад 100. Деякі дослідники вважають, що “події у Перській затоці означали кінець ери класичних воєн і початок ери електронних, інформаційних, комп’ютерних, космічних, екологічних та інших воєн, які мають суто технічну основу” [7, 253-254].

Сучасний світ характеризується високотехнологічними системами озброєнь. Відкриття нових джерел енергії і фізичних законів дає можливість створення і виробництва нових видів зброї, які ґрунтуються на нових принципах дії. У зв’язку з цим постає питання: як кваліфікувати дії особи, яка незаконно заволоділа одним із способів, перерахованих у ст. 262 КК, зброєю, що не відноситься до виду вогнепальної? До речі, на відміну від ст. 262 КК, законодавець при конструюванні ст. 410 КК (військовий злочин) пішов іншим шляхом, зазначаючи як предмет злочину не окремий вид зброї, а зброю взагалі.

У довідкових виданнях поняття зброї визначається переважно однаково. Більшість авторів також однаково класифікують зброю. Найбільш розповсюдженим є визначення, що зброя — це пристрої і засоби, які застосовуються у збройній боротьбі для нападу (наступу) або захисту (оборони) з

метою ураження або знищення противника. Класифікація зброї передбачає її диференціацію на зброю масового ураження (ядерну, хімічну, біологічну) і звичайну, до якої належать усі інші зразки зброї [1, 295].

На відміну від інших авторів, більш широко у частині призначення зброї дається визначення поняття зброї П.П. Андрушком при коментуванні ст. 201 КК “Під зброєю слід розуміти будь-які предмети, які призначені чи можуть застосовуватись для ураження або знищення живої цілі (людей, тварин, птахів, плазунів, комах), знищення, руйнування, пошкодження іншої цілі (будівель, споруд, нерухомого та рухомого майна), а так само для будь-якого негативного впливу на природне середовище (геофізичний вплив, радіоактивне, хімічне, бактеріологічне чи інше зараження природного середовища, знищення чи пошкодження флори і фауни тощо), а також предмети, що містять хімічні речовини, зокрема, токсичні хімікати, хвороботворні мікроорганізми (бактерії, рикетсії, віруси, гриби та токсичні продукти, їх життєдіяльності) і можуть бути використані чи призначені для використання із зазначеними цілями [6, 576].

Слід відмітити, що сучасне суспільство створило також і зброю, метою застосування якої не є фізичне ураження чи знищення особи, як зазначалось вище. Нині світ переповнений різними видами зброї, яка не позбавляє життя людини, але яка, здійснюючи вплив на неї, викликає, наприклад, психози, розлад нормальної роботи органів чуттів, свідомості й т. ін.

Завдяки науково-технічному прогресу суспільство і у подальшому створюватиме все нові й нові зразки зброї, які тією чи іншою мірою будуть відповідати потребам людини, але при цьому будуть нести у собі завдяки своїм природним властивостям небезпеку різного характеру для неї ж самої.

Як повідомляється у науковому журналі, одним із прикладів створення таких зразків зброї у сучасний період є електронно-променева зброя, здатна відбивати атаки супротивника та розсіювати агресивно налаштовані натовпи, що нещодавно була презентована американськими військо-

вими. Це, так звана, гармата “Безшумний охоронець”. Вона спроможна проектувати невидимий промінь високої енергії, який викликає у людини відчуття сильного опіку, хоча насправді, як переконають американські фахівці, вона не завдає організмові ніякої шкоди [12, 8].

Іншим прикладом може бути створення портативної версії мікрохвильової зброї. Вмикання її мікрохвильових випромінювачів викликає у людини, що потрапила до зони дії цієї зброї, відчуття інтенсивного болю.

На думку автора, традиційне поняття зброї, як пристрою і засобу ураження та знищення живої цілі, повинно бути розширене. А відповідно, значимими для кримінально-правової науки повинні бути не тільки властивості зброї (предмета злочину, передбаченого ст. 262 КК), що виражаються у спроможності спричинити людині смерть та тілесні ушкодження, а й ті її властивості, що виражаються у спроможності позбавляти людину на деякий час свободи дій, при цьому не спричиняючи їй тілесних ушкоджень у виді порушення анатомічної цілісності. Адже не викликає сумніву, що зброя з такими властивостями може бути також ефективним знаряддям у руках злочинців для досягнення ними своїх злочинних намірів. Крім того, не виключається, що при цьому у разі перевищення при застосуванні останніми відповідних допустимих часових та технічних меж така зброя може спричинити й незворотні процеси у людському організмі.

Таким чином, предметом злочину, передбаченого ст. 262 КК, вбачається доцільним розглядати не лише вогнепальну зброю, а зброю взагалі.

Отже, ст. 262 КК потребує суттєвого законодавчого вдосконалення в частині зазначення предмета цього злочину, а саме вилучення слів “крім гладкоствольної мисливської” та слів “вогнепальної”, що надасть змогу відносити до предметів злочину не тільки вогнепальну (у тому числі і гладкоствольну мисливську), а й інші види зброї.

Список літератури:

1. Великий енциклопедичний юридичний словник / За ред. Ю.С. Шемшученка. — К.: ТОВ “Юридична думка”, 2007. — 992 с.
2. **Кованов А.В.** Криміналістичне дослідження гладкоствольної вогнепальної зброї. Монографія. — К.: КИЙ, 2005. — 192 с.
3. Кримінальне право України. Загальна частина. Підручник / За ред. П.С. Матишевського. — К.: Юрінком Інтер, 1999. — 512 с.
4. Кримінальне право України: Загальна частина. Підручник / За ред. М.І. Бажанова,, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. — Київ–Харків: Юрінком Інтер — Право, 2002. — 416 с.
5. **Навроцький В.О.** Злочини проти громадської безпеки, громадського порядку та народного здоров’я. Лекції для студентів юридичного факультету. — Львів: Львів. держ. універ. ім. Івана Франка, — 1997. — 52 с.
6. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України (2-е вид., перероб. та доп.) / За заг.ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. —К.: Дакор, 2008. — 1428 с.
7. **Орлова Т.В.** Історія сучасного світу. Навч. посіб. — К.: Знання, 2006. — 551 с.
8. **Салтєвський М.В.** Криміналістика. Підручник: У 2-х ч. Ч. 1. — Харків: Консул, Основа, 1999. — 416 с.
9. **Сарнавський О.М.** Гладкоствольна мисливська зброя як предмет злочинів проти громадської безпеки // Вісник прокуратури. — 2007. — № 10.
10. Советская военная энциклопедия: (в 8 томах) / Пред. Гл. ред. комиссии Н.В. Огарков. — М.: Воениздат, 1978. Т. 6. Объекты — Радиокомпас. — 1978. — 671 с.
11. **Шенітько В.Ю.** Криміналістика: Курс лекцій. Видання третє. — Харків, 2006. — 368 с.
12. Щомісячний науково-популярний журнал “Науковий світ”, 2007, № 5.
13. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. — К.: “Укр. енцикл.”, 1998. — Т. 2.

РЕЗЮМЕ

В статье автором рассматриваются признаки огнестрельного оружия как предмета преступления, предусмотренного ст. 262 УК Украины. Предлагаются пути законодательного усовершенствования диспозиции ст. 262 УК Украины.

SUMMARY

The author elaborates to the problem of defining signs of firearms as the subject of a crime stipulated by Article 262 of Criminal Code of Ukraine. Suggested are the ways of lawful improvement of disposition of Article 262 of Criminal Code of Ukraine

Рекомендовано кафедрою кримінального та адміністративного права

Подано 14.02.08